

HIGIEN'A SI SCOL'A.

FÓIA

pentru

Sanetate, morbi, Educatiune si instructiune.

Votiv'a Tabla.

„Natur'a pretinde unu studiu pacicu si evlaviosu alu tuturoruru opuriloru si legiloru ei; ea nu ne-a datu organe, cari ar' fi vrutu se fia invelitate in misteriu si in ascunsu; ci ea din contra ne impune puterniculu ei mandatu, a ne face cunoscuti cu fiacare finita facere a ei. Nu este alu nostru a ne alege din opurile ei acele, cari vremu noi se le observamu si cari vremu se le incungiuramu; ci noi trebue se dedicamu evlavios'a nostra observatiune tuturoruru. Déca lasamu la o parte organele secsuali, apoi cunosciinti'a celeialalte constitutiuni omenesci este de pucinu folosu pentru noi; pentru aceea se cautamu a ne cascigá un'a tocmai asia de drépta si solida privire in legile loru, cá si despre procesele resuflarii si digestiunei. Eu am vorbitu deja despre sant'a datorintia, care noue tuturoruru barbatiloru si femeeloruru este impusa a scrutá unu obiectu, care ne atinge asia de aprópe, cá si corpulu omenescu si intre tóte organele corpului nu merita nici unulu o mai eminenta observatiune, cá si organele *secsuali*, cari s'au neglesu asia multu prin predecesorii nostri; nici unele nu suntu impletite asia adâncu cu cea mai intetitoria problema a prezentului. Noi dara toti se nisuiamu a ne eliberá de simtiemintele copilaresci si injositorie a unei morbóse rusíne, ce nutresce nesciintia despre aceste lucruri si a adusu genului nostru cea mai mare misería. Cu dreptu dice Drulu Carpenter in „Fisiologi'a“ sa despre functiunile generatiunei: „Unu velu cu totulu ne necesariu alu secretului s'a

latîtu despre esercitiulu acestoru functiuni nu numai de scrietorii populari dara si de fisiologi scientifici; ómenii le-au consideratu de unu procesu, care nici odata nu se póte pricepe de ómeni, a carui natura si legi asemenea nu se potu scrutá. Inse o neprevenita asemenare cu alte functiuni ne va dovedí, cà ele nu suntu mai pucinu necuprindîvere ori ascunse, cá ori cari altele, ca cunosciintî'a nòstra cu fiacare atêrna dela usioratatea, prin care se potu ele supune scrutatiunei; si ca déca le vomu cercá cuviinciosu prin o privire estinsa preste lumea inviata, se póte întielege tocmai asia de perfectu adeverat'a esistintia a procesului, conditionile lui si modulu procederii lui, cá si ori carei alte operatiuni a vietii.“

Unu medicu in „Principiile sciintii sociali.“

Aparatulu genitalu omenescu.

Calitatea lui anatomica, destinatiunea fisiologica a lui, bólele lui si tractarea fisiatrica a lui.

BCU Cluj Central University Library Cluj

(Urmare.)

c) Organele genitricе femeesci.

Ovariele suntu doue corpuri lunguretie, unulu de-a drépt'a, altulu de-a stang'a, turtitu rotunde, cari jacu in basinulu micu de laturile mitrei si suntu incungiurate de o invelitóre vertósa, in laintru posiedu intre o tiesetura fibrósa, bogata de vasa, 10, 30, 50, 100 ba si pana la 200 de saculetie mititele rotunde, perfectu inchise intr'o capsa — caps'a oului — si se numescu *besicutiele grafiane* de marimea unei $\frac{1}{2}$ linia pana la 4 linii, dupa cum adeca au ajunsu gradulu de desvoltare. In aceste besicutie se forméza *ouale*, cari contienu unu fluidu limpede palitu galbenu — *licvorulu capsei*, — ce cuprinde oulu incungiuratu de unu lespede de simburei — *colin'a germinelui, disculu germinelui*. — Oulu insusiu este unu corporelu sfericu de $\frac{1}{15}$ linia in diametru.

Trimbítile mitrei ori *tubii lui folopi*, ori *conducatorii oueloru* se presenta in doi tubi pelosi cevasi undiforme invertiti, din cari unulu dé drépt'a altulu dé stang'a mitrei anina astfelu,

cà ei se vena situati preste ovaria. Capetulu internu alu fiacarui tubu stà in legatura cu cavitata mitrei prin o mica apertura, pana candu capetulu esterioru cu o gura deschisa, ocolita de franghii ià positiunea sa preste ovariu. In timpulu plesnirii capsei oului, se asiadia umflatele franghii ale marginei esteriore a trimitiei pre langa ovariu, cá oulu maturu se póta alunecá in cavitata trimitiei. Câte odata se intempla de asiediarea acést'a nu e perfecta si atunci se desiérta contienementulu plesnirii capse a oului in cavitata fólului, care apoi casiuna câte odata numai o usioru trecatoria aprindere a peritoneului, inse déca oulu a fostu fecundatu, atunci elu casiuna usioru o periculósa graviditate in fóle. Paretele tubiloru consta din trei pei, din cari cea intima este o membrana mucósa cu epiteliu plinu de gene; cea din midilocu muscolosa; cea esteriore este o membrana sarosa apartienatoria la peritoneu. Genele membranei mucóse se misca dela capetulu esterioru alu tubului catra celu interioru si prin acést'a miscare inaintéza oulu catra mitra. Pelea muscolósa póte ací poterosu conlucrá prin contractiunile sale probabilminte vermiculari. Câte odata remane oulu fecundatu in tubu si elu atunci casiuna o periculósa graviditate de tubu, care se rumpe si aduce morte.

Mitr'a — *pantecele, sgàulu* — este unu organu turtitu in form'a unei pere ori plosce in midiloculu basinului micu, cu o cavitata in lăintru, care este legata lateralmente cu ambii tubi falopiani si in diosu cu vagin'a. Partea superiorea a mitrei se numesce „*fundu*“, cea midilocia „*corpu*“ si cea inferiorea „*grumadiu*“, la cestu de pre urma, care din o parte protuberéza in vagina, se afla *gur'a mitrei*, cá intrare in cavitata mitrei. Lungimea mitrei in statulu feciorescu este de $2\frac{1}{2}$, latímea de $1\frac{1}{4}$ policari; ea inse se estinde sub graviditate in lungime pana de 13, in latíme de 9 policari astfelu, cá la finea graviditatii contienementulu ei se fia de 500—600 ori mai mare. Paretele mitrei consta principalminte din tiesetura muscularia palitu rosatica cu fibre lungi, piedisie si crucisie, suprafaci'a esterna este coptusíta cu peritoneulu, din contra cavitata mitrei cu membran'a mucósa si epiteliu bogatu de gene. Membran'a mucósa a corpului si a fundului mitrei ascunde o multíme de ghindule burdufóse — ghindulele interne — cari in timpulu menstruatiei si a graviditatiei se umfla forte insemnatu. In

canalulu grumadiului mitrei din contra contine membrana mucósa in lacune mai mari si mai mici burdufi de mucu, cari secerneza unu mucu vâscosu uiegosu. Din fiecare lature a fondului mitrei se trage de inainte prin canalulu ingvinalu catra partile genitáli esteriore o fune, care cá si mitr'a consta din substantia muscuraria plina de nervi si de vasa si se numesce *legamentulu mitrei*. In timpul menstruatiunei si alu graviditatei patimesce mitr'a multifarie schimbari. In timpul menstruatiunei se maresce si e mai destramata, mai bogata de sange si mai mucósa; membran'a mucósa rosiesce si se ingrasie, in câte unu locu se respinge epiteliulu ei si in urmarea rumperei vasaloru capilarie superficiali, tare umplute cu sange se varsa sangele menstrualu; dupa menstruatiune pasiescu partile érase in relatiunele loru de mai inainte si se forméza unu epiteliu nou. In graviditate íá periferi'a mitrei dimensiuni mari si adeca in urmarea marimei si noiei formatiuni a substantiei muscularie. Totu odata inse se face mai grósa, mai móle, mai destramata si membran'a mucósa, vasale ei se intindu si ghindulele burdufóse se marescu insemnatu; acést'a se intempla mai cu séma acolo, unde se anina si nutresce oulu, adeca in *placint'a mitrei*. Dupa nascere se perde érase o mare parte din fibrele muscularie si membran'a mucósa, care s'a desfacutu pe deplinu, se reproduce érase din nou.

d) Organele de coitura femeesci.

Vagin'a ni se presinta in unu tubu pelosu, cilindricu, turtitu, care cevasi strimbatu se intinde in midiloculu basinului micu intre besic'a urinaria si matiulu dreptu dela organele genitáli esterne catra mitra in susu si incungiura grumadiulu acesteia astfeliu, cá partea inferiora a ei — partea vaginala a mitrei — cu gur'a mitrei se protubere in fundulu vaginei. — Paretele vaginei consta din o pele fibrósa elastica esterna, o pele media muscularia cu fibre in lungu si costisie si din o pele interna séu membran'a mucósa, cu numeróse papile, ghindule mucóse si epiteliu grosu. — Acésta membrana se indupleca la gur'a vaginei in o clapa semilunaria — câte odata intréga — si se numesce *himenu* ori *pelcuti'a fecioriei*.

Din afora pe langa vagina suntu partile genitáli esteriori, cari forméza *Puti'a*. Acést'a consta din doue buze mari, cari incungiura cá doue bolfe celelalte parti; substanti'a loru este

plina de vasa, de nervi si de grasime; din doue *buze mici* séu *nimfe*, cari se afla intre buzele mari, au form'a unei creste, ce atérna la barbi'a gaineru si suntu érase pline de nervi, vasa si ghindule, cari storcu o materia seósa. Intre buzele aceste se afla *crepatur'a*, care in partea din susu a sa cuprinde *lindiculu* de marimea unei bóbe de struguri lungarétiá, este plinu de vasa si nervi si are structur'a medulariului barbatescu lipsindu-i uretr'a.

Partea esterna dé-supr'a genitaleloru atátu la barbati câtu si la femei se numesce *muntele vinerii*, este plinn de grasime si dupa-ce intra pubertatea acoperitu cu peru. — In necsu cu partile genitali suntu si *tiétiele*.

Atátu in privinti'a partiloru genitali barbatesci câtu si femeesci este inca de insemnatu, cà ele dormitéza, respective ar' *trebuí* se dormiteze pana-ce crescerea individului este terminata; si numai atunci se facu ele observabile pentru ambele genuri prin activitatea loru. La barbati se forméza acuma in tubuletii *semintii celulele seminale*, din cari se desvólta *firele seminale* ori *spermatozoile*, cari inaintate prin ducturile semintii in besicutiele seminale sub actulu coirei sprijnescu cu seminti'a prin uretra in vagin'a femeii in o cvantitate cárn de una drahma; acestu periodu alu *pubertatii* ori *maturitatii* alu aparatului genitalu se manifestéza la juni prin versarea semintii involuntaria voluptuosa in somnu, adeca prin asia numitele *polutiuni*.

La genulu femeescu se arata in timpulu acest'a in ambele ovaria o activitate insemnata, prin care in tóta lun'a unulu séu mai multe oue mature se respingu din ovaria si se tramitu catra mitra prin tubii falopiani, de unde ele prin esudarea de sange, ce se arata in tóta lun'a mai multe dñle si se numesce *catamenia*, *menstruatiune*, *periodu*, se scotu afora déca nu a urmatu vre-o fecundatiune. Menstruatiunea urméza la femei dupa maturitate regularminte totu la 28 dñle si consta din sange intunecosu mestecatu cu mucu. Duratiunea ei este la diferite femei diferita, de regula 4—5 dñle, câte odata numai 1—2 dñle, câte odata si 8 dñle. Cvantitatea sangelui storsu este cárn dela 4—5 unci = 8—10 loti.

Acést'a espicatiune a menstruatiunei, ca ea adeca ar' ff inodata de o spontanea respingere a oului din ovariu cu totulu neaternata de impreunarea secsuala, este o inventiune a fisio-

logiei mai noue, care documentata prin experimente, ne-a aratat cumcà fecundatiunea nu se intempla pana-ce sunt ouele in ovaria, ci numai dupa-ce oulu parasesce ovariu si pana-ce se afla in tubulu lui falopi ori in mitra, in contra teoriei de mai inainte, care presupuné, cà ouele se respingu din ovarie numai dupa impreunarea secsuala si prin ea urmat'a fecundatiune. Acuma s'a primitu teori'a, ca oulu si in corpulu feciorescu prin plesnirea capsei scapa din ovariu si cade in gur'a campaniforma a trimbitieloru mitrei, cari in timpul menstruatii se vira la ovaria si le impresóra fermu. In aceste trimbitie se efectuesce fecundatiunea, daca mai inainte a procesu impreunarea secsuala; oulu fecundatu ori nefecundatu se misca incetisioru prin trimbitiele mitrei catra cavitatea mitrei, unde continua a viá si vre-o catev'a díle remane capace de fecundatiune, asia dara fecundatiunea se póte efectuí si aci. Ne-urmându acést'a, oulu móre si la menstruatii cea mai de aprópe ese afora din mitra cu sangele menstrualu. Déca inse a urmatu unu actu de fecundatiune secsuala, atunci seminti'a sprijnita in vagin'a femeésca intra in gur'a mitrei si se vira inainte in mitra, unde o ajuta din o parte miscarile spermatozueloru, din alt'a parte activitatea miceloru frutie — epiteliulu cu gene — cu cari este acoperita membrana mucósa a gurei mitrei. Déca seminti'a nu afla aci oulu, apoi ea se urca in tubi pana-ce intalnesce oulu descendiendu, cu care se imparechéza spermatozoele tocmai asia, cá si doue celule reproductive in cele mai de diosu plante si prin acést'a imparechiare — propriulu actu alu generatiunei — se produce o fiintia noua omenésca cu totulu neatêrnatoriu de consciinti'a ori vointi'a nóstra, tocmai asia de pucinu atêrna dela voi'a nóstra si a otarí genulu copilului.

Oulu fecundatu remane in cavitatea mitrei si incepe a se desvóltá in o fiintia omenésca; gur'a mitrei se astupa cu unu dopu de mucu vâscosu, care se secernéza din ghindulele vecine, cá se nu se intemple vre-o conturbatiune a incepandului procesu formativu deinafora, d. e. la repetít'a impreunare secsuala. Precum acuma fecundatulu ou — acum numitu *fetu* ori *embrionu* — se desvóltá mai departe, tocmai asia se estinde incetu si mitr'a; intre mama si fetu se efectuesce o legatura de vasa sangvinee asia numit'a *placinta*, unu mai bogatu flucu de sange se intetiesce catra mitra si menstruatii incéta.

Asia se nutresce fetulu prin sangele mumei sale si cresce incetu si cu elu si invelitorea lui, mitr'a, la o insemnata marime, astfelu ca la finea graviditatii, miculu corpu piriforme, fora ca se se fia subtiatu paretii lui insemnatu, devine o massa piramidala mare, de o lungime mai bine de o urma si de o latime de 8—9 policari, in care inota embrionulu in unu fluidu a-carui lina si elastica cvalitate scutesce atatu plapandele sale parti catu si pre muma-sa de lesiuni. Dupa 9 luni solari ori 10 lunari, incepe mitr'a, care precum scimu este unu muschiu cavu, de sine singura a se contrage si a lapeda afora contienementulu seu, pana candu crepatur'a si vagin'a se facu totu odata mai destramate si discordate, ca se conceda strabaterea copilului; aceste constringeri ale mitrei, cari se perendza in intervaluri regularie de mai multe minute si cresc in putere si desime efeptuescu pe langa largirea ducturiloru, durerile cele crancene ale nascerei, *muncile nascerei*. Mai antaiu ele largescu gur'a mitrei si apoi impingu copilulu, mai multu cu capulu inainte incetu in diosu si prin vagina si crepatura afora in lume, acest'a largire estraordinaria se esecuta in mfi de casuri, fora ca se se Bvatemel copilulu seu se se itrupa vre-unu organu mumescu. Dupa-ce a urmatu nascerea copilului sub dureri tremuratorie, intru oresicare repausu dar' nu multu dupa aceea incepu erasi durerile, de si mai domole si lapeda si *cas'a seu locsiorulu*, in care a siedintu copilulu invelitu 9 luni in pantecele maicei sale. Apoi se contragu fibrele muscularie ale mitrei si ea se reintorce dupa vre-o catev'a dfile erasi in starea sa de mai nainte.

(Va urmá.)

G i m n a s t i c ' a .

(Urmare.)

Cu *capulu* potemu dara esecuta plecarea inainte si indereptu, in partea stanga si drepta precum si o intorcere spre drept'a si stang'a.

Cu *braciele* radicarea si slobodirea umerului; rotirea in arcu micu si mare, radicarea si slobodirea brachiului, lateralmente si nainte; cotele indereptu cu manile redimate si resuflare adunca; impingerea brachiului inainte, inafora, in susu,

in diosu, îndereptu — acést'a este totu-odata plecarea si întinderea in articulatiunea umerului si a cotului — împreunarea si despartîrea branciloru, întórcerea branciloru inainte si îndereptu, aruncarea branciloru inainte, îndereptu si in laturi, miscarea de secera, miscarea cá la taiarea de le lemne cu branc'a întinsa, miscarea de optu (8) a manei, pumnari'a, plecarea si întinderea degeteloru, frecarea maniloru.

Cu *trunchiulu* miscare inainte, îndereptu si in laturi, întórcerea spre drépt'a si stang'a, rotirea, radicarea din asiediarea culcata.

Cu *cracii* rotirea — întórcerea inafara si in laintru, radicarea si slobodîrea lateralmente, contragere standu pe degete, plecarea si slobodîrea in articulatiunea genunchelui inainte si îndereptu, radicarea genunchiloru inainte pana la peptu; plecarea si întinderea piciorului; reverinti'a, — asiediarea si radicarea pe ambele degete.

Fiacare din aceste miscari se repetéza de mai multe-ori dupa olalta crescendu in numeru d. e. o septemana de 10—15 ori; in alt'a de 20, 30, 40, 50 pana la 100 si de mai multe ori; la miscarile branceloru cu ambele de odata, la ale piciorreloru mai 'nainte cu unulu unu numeru determinatu de miscari, apoi cu cel'altu séu schimbandu acusi cu unulu acusi cu altulu; la miscarile trunchiului si a capului acusi spre drépt'a acusi spre stang'a. Este bine a-si intocmí unu receptu in tóte dílele astfeliu, cá diferitele parti ale corpului totu-dé-un'a se vina tóte la rëndu d. e. o miscare a capului, 2—3 miscari ale braciiloru; 1—2 miscari ale trunchiului, 3—4 miscari ale eraciloru; in tóte dílele o óra demanéti'a, séu câte $\frac{1}{2}$ óra demanéti'a si sér'a, si adeca totu-dé-un'a cu ferést'a deschisa si cu pause dupa fiacare miscare, érn'a in chilia neincaldíta. Cá efeptulu se devina mai intensivu, se se cerce mai tardíu a face miscarile braciiloru incarcate mai antaiu cu mai usióre, apoi cu mai grele *manére* — ponduri.

(Va urmá.)

Inflamatiunea matieloru.

Inflamatiunea séu aprinderea matieloru — Enteritis — este o fórté désa aparitiuno in form'a unei iritatiuni catarali usióre a membranei mucóse a loru; ea séu concomitéza catarele de stomacu, de cavulu gu-

rei și de nari, séu alte bolnaviri feliurite, séu că ea apare și de sine independenta de alte bóle. Semnele ei sunt mai multu ori mai pucinu dese urdinari fluide câte odata insocite de friguri și simptome de nervi și de creeru, și de multe ori incuieture temporanee. — Ea se arata mai cu séma la copii și inca mai desu la cei sugatori. — In mai mare gradu se manifestéza prin dureri colice crancene pe langa buricu, cu friguri intensive, perderea apetitului, greatia, vomiri la inceputu a unui continenentu mucosu, mai tardiu ferosu verde cá érb'a, umflarea fólului, incuiare ori urdinare, debilitate mare, neodihna, facia schimbata.

Ea se nasce dupa inveninari, dupa iritatiuni dietetice, lovire, impingere asupr'a fólului și recéla candu e corpulu inferbentatu, dupa conturbate menstruatuni, și in vaginatiunea matieloru — miserere — și prin repentin'a destructiune a membranei mucóse caugrenóse póte trece in moite. Sanarea urméza desu intre critice desiertari escrementali, la supres'a menstruatune ori hemoroidi prin desiertari de sange.

Cur'a la copii mici, unde se arata mai blanda, este a-i tiené in dieta strictu, și a le dá clistire recoritorie. — In casuri mai grele cur'a e generala și locala. — De cur'a generala se tiene *Semicupiulu domolitoriu* și *invelirea suscitatoria*; cur'a topica consta in *palituri recoritorie* in apa de 10—12° R. — nu mai rece, cu atát'a mai pucinu cu néua ori ghiatia, — și cum incéta durerile schimbate cu *paliture suscitatorie*, adeca carpe bine stórse și oblojite. *Clistire impaciuitorie* inca ajuta multu.

Diet'a se fia cea mai indiferenta — mai alesu laptele și alte asemeni midiloce ferte in lapte ori cu lapte d. e. grisú, oresu, arpacasiu, mamaliga etc. Aerulu se fia curatu, caldur'a moderata. Pentru séte ap'a curata, própseta in evantitati mici, ori laptele.

Poterea mamei de familia in economi'a higienica a casei.

II.

Sciu că unele económe ne voru tiené de pedanti, că le aducemu inainte descrieri posomorite despre cele ce se ceru in tóta cas'a și au neaparata trebuintia de ele, cá de nesce lucruri, fora de cari nu póte esiste cuhn'a, dar' fiindu, că noi ne-amu propusu a aduce inaintea publicului cetitoriu totu, ce póte stricá sanetatea, ne voru ertá și bunele nóstre económe, déca dela ceapa trecemu la *otietu*. Despre care éta ce díce multu espertulu Dr. H. Oidtman: „Dintre tóte veninele cuhnei este *otietulu* unulu din cele mai *periculóse*, și déca pericolulu sanetatii, care adhere acestui midilocu de placere, nu a fostu pana acum'a destulu de apretiatu in Higien'a cuhnei, apoi lucrulu merge tocmai cá si cu trichinile in carnea de porcu: Seculi intregi ne-amu uitatu la morbulu trichinosu, de sí sub altu nume de bóla, tocmai asia ne-amu uitatu seculi intregi la porci; ce inse nu amu vediutu, aceea a fostu *causalulu* necsu, ce consta intre acést'a grosava bóla și intre gustarea unei determinate ne-ferte séu nu destulu ferte carne de porcu. Tocmai asia ve-

demu noi si mirosimu noi si otietulu, observamu o multíme de bóle de sange si de nervi. Ce inse noi nu osbservamu, aceea este midilocitulu séu nemidilocitulu necsu causalu, care consta ascunsu între gustarea otietului si desvoltarea bóleloru cronice a nutritiunei sangelui si a organelor.

Afora de mustariu eu nu cunoscu nici unu midilocu de placere, ce se intrebuintiéza de omeni in tóte dílele, catra care se arate tóte animalele fora esceptiune atátu carnivore câtu si frugivore atata de mare aversiune, cá tocmai catra otietu. Calulu setosu, cá si canele setosu, epurile cá si leulu despretiuescu asemenea apa de beutu déca e acrita cu otietu si bucatele déca suntu gatite cu otietu. Ba fiacare proprietariu si economu scie, cá insusi porcii in acelea díle, candu se gatesce zama de mazere si de fasóle diresa cu otietu, despretiuescu laturele, ce s'aru mestecá cu astfeliu de remasitie din bucate; de buna-séma unu plinu de insemnătate semnu alu naturei, cá se amblamu câtu se póte mai crutiatóriu in *cuhna* si la *mésa* cu *otietulu*, de ar' fi elu cá atare inca odata asia de curatu si nefalsificatu. Unu midilocu de placere, de care se infiora instinctulu claselorú animale unisonu, nu póte jocá nici la *més'a* omului aceea rola, la care elu, durere, cá s'a furisitu pana acum'a in crescand'a intrebuintiare a lui.

X E unu lucru cunoscutu mai vertosu la femei, cá ele, cá se aiba facia palita asia numita *interesanta*, béu demanéti'a pucintelu otietu si intru adeveru, cá dupa intrebuintiare nu pré lunga, li se si palesce faci'a, inse totu-odata li se albescu gingeile si buzele, pentru-cá otietulu ruinéza globuleii sangelui, precumu vomu vedé mai diosu.

Póte cá se va pune intrebarea, cum a potutu fi cu potintia, cá otietulu, despre care avemu se vorbimu multe rele, a potutu nadusi instinctulu, nervii gustatori ai omului si ai cascigá pentru sine. Acést'a ratecire a instinctului nostru este unu simplu blastemu alu faptei rele, care neintreruptu trebue se nasca rele. Gustulu de otietu póte fi tocmai asia o urmare nefirésca a unei tocmai asia de nefirésca gustare de sare, careia noi ne inchinamu de demanéti'a pana sér'a. Unu sange necontenitu saturatu de sare de natronu si de cali, cum este acel'a a modernului omu de cultura, nu se va poté affá la nici o clasa a animaleloru, inse nu e mirare, déca si in cerere de otietu recoritoriu, stengatoriu de séte omulu stá isolatu facia cu tóte fiintiele víi. Cum se resbuna acést'a gre-sita si acrescuta aberatiune a instinctului omenescu, necumpetat'a gustare a otietului asupr'a sanetatii nóstre, vomu vedé din cele ce urméza.

Otietulu periclitéza sanetatea nóstra normala, edificatiunea organelorú nóstre in patru moduri:

1. prin acrimia organica, acidulu aceticu cá atare,
2. prin falsificarea otietului si prin adherent'a necuratienea la fabricarea lui,
3. prin productele de fermentatiune, cari se forméza la tienerea otietului,
4. prin cvalitatea acidului aceticu, de a solví repede veninele metalice de vasa si asia solvite a le aduce in alimentele nóstre.

Otietulu, asia precum 'lu intrebuintiamu noi este principalminte o

mestecatura de apa si de acidu aceticu, asia dara acidu aceticu dilutu. Cá se cunoşcemu dara actiunea otietului asupr'a aparatului digestionalu si asupra mestecarii sangelui, avemu numai se cautamu la actiunea acidului aceticu.

Acidulu aceticu aréta actiunea sa iritatória in lini'a prima asupr'a nerviloru si vasaloru sangvinee in cavulu gurei si alu stomacului. Una necumpatata gustare a otietului va efeptui o préiritatiune, timpíre si o discordare morbósa a intregului aparatu digestionalu. Unu omu, care din obiceiiu pune in bucatele sale in tóte dílele câte pucinelu otietu bunu, va avé deja dupa pucine luni, fora se scie, organele digestionali ale sale atacate de simptome morbóse. De se va mari inca intrebuintierea lui, séu otietulu va fi falsificatu, apoi ruin'a organeloru digestionali si o impedecata digestiune va fi cea mai de aprópe urmare.

Acidulu aceticu lucra asupra membranei mucóse a stomacului cá si acidele minerali, inse mai pucinu intensivu. Aceste móia tieseturele, cu cari vinu in atingere si conditionéza causticitate in forma subtíata; trecându in sange lucra disolvindu asupr'a corporeleloru sangelui si marescu serositatea sangelui. La unu usu mai indelungatu se aréta degeneratiune in tieseture. Tocmai asia de daunósa póte fi o continua lucrare a acidului aceticu prin ruinarea unei mari parti in plasm'a sangelui, a nutritiunei generali si prin productiunea simptomeloru de anemia, saracia de sange.

Lucrarea otietului asupr'a sangelui este antiplastica, analitica. Aducându in atingere cu membran'a mucósa a stomacului ori a matieloru acide minerali, se nascu mai multu ori mai pucinu adâncu apucatórie distrugeri ale tiesetureloru organice si totu-odata difundendu o mare cvantitate de acide libere in sange, conditionéza aci perirea unei mari masse de globulei ai sangelui si in urmarea acést'a unu mare gradu de conturbatiune in nutritiune, care se manifestéza prin metamorfóse de grasime in organele ghindulóse ale fólelui; incarcarea sangelui cu acide póte din partea sa lucrá cá unu iritamentu de inflamatiune si in organele indepartate, anume in celea, ce servescu cá colutórie, mai alesu in renunchi póte produce inflamatiuni interstitiali si alte degeneratiuni. Despre acést'a ne dá dovéda inflamatiunea, ce s'a observatu in renunchi dupa inveninarea cu vitriolu. Si nu e indoiéla cá gustarea otietului mai abundanta, mai vertosu déca acést'a va fi sí falsificatu cu acide minerali — vitriolu — precum cáme este, aréta asemené efectu, inse póte in gradu mai micu.

Lucrarea acidului aceticu nu se marginescu numai la organele digestionali; otietulu cá atare, fia elu câtu de curatu, falsifica intregulu chimu — scrobulu nascutu din bucate — in matiu, si efeptuescu mai multu ori mai pucinu, cá din acelu chimu se se gatésca numai defectuóse, morbide materii edificatorie de sange si de organe. Cu acést'a a lui lucrare consecinta strabate si daunéza otietulu cele mai intime tieseture si sucuri ale corpului, si astfeliu intimpinamu noi in fine pustiitoriele urme ale acidului aceticu si in sistem'a limfatica si sangvinea, ba inca departe peste calea sangelui d. e. in in laptele daiceloru. Se nu-mi díca cinev'a, cá esagerezu, cáci eu cautu se punu numai fire legatorie intre bólele ce custau si între

cauzele naturali ale loru, fire, cari pana aci nu s'au mai vediutu, — adeca auctorulu vré se dîca, cã suntu simptome de bólo, care noi le cautamu cu totu in altu locu, éra nu in efectulu otietului. —

Otietulu este si in rivulu sangelui unu midilocu iritativu — descomponitoriu. Otietulu aréta totu acelu efectu solvitoriu si destrutoriu, nemilosu si asupra sangelui si globuleiloru sangelui, care elu esercéza asupra albuminataru chimului. *Moleschott* dîce: „In laptele mamei scade catîmea besicutieloru casieinei, in care este inchisu si buterulu, déca mam'a manca multu otietu.“ *Moleschott* dîce mai departe: „Tocmai pentru aceea disolutiune a partiloru constitutive ale sangelui este o usioratate neertata ori o de tanguitu nesciint'ia, candu fetele tinere din desiortatiune vréu se-si produca prin otietu o macrime si paliditate. Fórte desu ajungu ele acést'a tienta, inse totu odata cu bólo adûncu apucatórie, care le insiala timpulu celu mai in floritoriu alu fecioriei loru.“ Si renumitulu fisiiatru Th. Hahn inóda de aceste cuvente intiept'a admonitiune dîcûndu: „Déca omulu mananca, cá se se nutrésca, apoi elu se nu destruge nici cea mai mica particéua a corporeloru sangvinee formate din alimente prin cea mai mica catime de otietu.“

Si prin experimente s'au cercatu efectulu otietului si s'a vediutu, cã elu intuneca si lîntea ochiului, adeca produce albétia.

Unii lauda otietulu pentru efectulu lui recoritoriu, potolitoriu de séte; care ar' inmultí apetitul si miscarile digestionali ale canalului digestionalu si cã ar' ajutá a solvi si a le face mai digestibile albuminatele in chimu — adeca cola, amilulu. Se póte, inse si pentru aceste este otietulu de prisosu.

Dara noi trebuie se ne convingemu, déca acést'a lucrare solubile se arata priinciósia numai asupra chimului si se marginesce numai la membrán'a mucósa a stomacului si a matieloru, ori cã otietulu trece si in sange si acolo, cã unu acidu inimicu sangelui ataca nobilele tieseture ale corpului tocmai asia de necrutiatoriu, cá si chimulu. Chemi'a fisiologica ne limpediesce in privint'ia acést'a temeinicu despre veninatulu efeptu alu otietului si sgudue puternicu privirele optimistice, cari pana acumu au domnitu despre efectulu dresatoriu alu otietului bunu.

(Va urmá.)

Bai'a de lumina si de aeru.

(Urmare.)

Liber'a radiare a pelei adeca desgolirea ei in atmosfer'a luminósa casiuana o mai poternica atragere a globuleiloru de sange catra periferi'a corpului si la simtimentulu de recorire, o proportionata respingere a serului sangelui catra organele interne. Si fiindu-cã globuleii sangelui suntu esentialii portatori ai osigenului, pe care nu-'lu dobândescu din destulu prin plumani, asia dara elu trebuie se se imparta loru prin miliónele canalutie ale pelei — pori — in o massa intregitória. Cu câtu mai pucinu ne stringu vestmintele si cu câtu mai pucinu suntu nestraba-

tute de aeru vestmintele nóstre, cu atât'a se va efeptuí acestu procesu in unu gradu mai perfectu.

Osigenulu aerului, perpetuulu formatoru si destructoru alu vietii organice, forméza una multu ponderósa atienintia a normalei metamorfose, astfelu, catu saturarea lui cu sange, pre ambele cái, adeca prin plamani si pe, este de cea mai mare insemnatate. La mani si la picióre, unde retielele vasaloru suntu mai bogatu si mai superficialmente desvoltate, potemu se ne invederamu mai bine despre acestu procesu. Déca talpile picióreloru, la cei ce le pórtá pururea incaltiate, ori manile celoru ce pórtá necontenitu manusi se espunu liberu aerului, anume la o temperatura mai recorósa, ori luminei sórelui, apoi ele iau in scurtu timpu prin indesuirea globuleiloru sangelui, o colóre rosia cá carminulu. Déca cu acést'a se léga si o miscare activa, adeca déca lucramu ceva cu manele séu mergemu pedestri cu piciórele góle, atunci ingrosiarea corporeliloru sangelui se face si mai evidenta si in partile aceste se semte apriatu o inaltiatá placuta caldura. Asia dara in naturala rosire a pelei, in energi'a periferica reversare a globuleiloru sangelui, provocata prin de-a dreptulu lucrare a aerului si a luminei atmosferice, *jace punctulu greutatii unei bai atmosferice*. Unde circuléza sangele, acolo trebue importatu necontenitu aerulu, pururea schimbatoriu nou aeru, si unde se afla nervi, este trebuintia de lumina, de lumin'a sórelui, pe care ei o sugu cu lacomia.

Nervii nostri suntu celu mai inaltu productu alu luminei sórelui; ea este in sensu figuratu mum'a loru, in sensu adevveratu nutritórea loru fina, precum a insemnatu si marele Hufeland.

Precum usioru se póte intielege, spre esecutarea indoitei actiuni a baei atmosferice se potriveste mai bine clim'a midilocia, si aci éراسi diferintiele unei temperature medie, de óre-ce unu aeru pré rece, respinge sangele dela periferi'a corpului si face totalele fibre organice pré tari, pré aspre, tocmai asia precum si lumin'a sórelui pré calda produce descordare si debilitate.

Faptele istorice ne dovedescu deja, cá noi avemu se multiamimu numai climatelorú medie, cele mai nobili producte ale inaltu-desvoltatei centre nervóse — creeru — in sciintia, arte si poesia.

Liber'a radiare a pelei in aeru este concomitata si de alta ponderósa lucrare fisica, prin recorirea ei urméza o corespundietória contractiune a bogatei tieseture a ei in proportiune cu individualulu simtiu de recéla, si o relativa retragere a serului sangelui si prin acést'a castiga acestu organu estensu éراسi tonulu seu naturalu, de care elu prin fricós'a, asemené pastrata caldura a lui a fostu rapitu, adeca pelea se estinde unilateralment prin asemené tieneré caldurósa, si astfelu se debiliteza si e frigrúrsa. Recorirea pelei prin aeru, cu alte cuvinte: liber'a radiare in atmosfera esecutata individualminte dreptu, vré se díca in proportiune cu urmand'a capacitate de incaldíre, redica acést'a unilateralitate cu legat'a de ea debilitate si produce o lucrare posteriora, unu simtiu placutu de caldura mai urcata.

Nu e indoiala că totu acest'a rezultatu se pôte cascade și cu aplicarea apei. Fiindu inse apă, de $4\frac{1}{4}$ ori mai capace de producerea caldurei și de 770 ori mai capace de absorbirea caldurei, că aerulu, lucra din o parte pré iritativu pentru sistem'a nervósa a nóstra și de alt'a parte pré rapede recorindu asupra sistemii vaselorú. Că se recorimú dara pelea și sangele prin aeru in asemené gradu că prin apa de asemené temperatura, trebuie se stămu in aeru de 20—30 ori mai lungu timpu desgoliti; prin acést'a cascade tocmai lumin'a și aerulu o influentia cu multu mai estensiva și mai normala asupra pelei, că organu marginénu alu nostru și prin ea asupra întregului organismu. Recorirea pelei prin aeru nu se pôte dara absolutminte inlocuí prin recorirea cu apa.

(Va urmá.)

SCOLASTICU.

Primindu D. Episcopu *Joanu Metianu* cărm'a diecesei Aradului, grigi'a de capetenia a lui, că totu-dé-un'a de candu amú fostu norocosu alu eunósce și a lucrá cu densulu impreuna la promovarea invetiamentului și a educatiunei publice — a fostu a astupá o lacuna tare simtita nu numai in diecesa, ci și in totu Banatulu și Ungari'a. Institutulu teologicu se mutá din casa in casa, din strada in strada, éra edificiulu preparandialu, uniculu atunci pentru Banatu și Ungari'a erá atâtu de ruinatu, de nu mai poté corespunde destinatiunei sale. — Nu trecú multu timpu și se redica langa beseric'a catedrala unu edificiu frumosu menitu pentru acéste doue Institute de cultura natiunala, sorori géme-ne. Dar' bunulu arhieru nu ingrijí numai de edificiu, ci și de profesori buni, și de elevi, de cari se simtiá o lipsa mare in ambele directiuni. Unu veteranu profesoru Dr. Siandoru, unu Rusu, unu Ciontea, unu Gibu, unu Tescul'a suntu profesorii eminalminte pentru „preparandia.“ Unu Hamzea, unu Mangr'a pentru „teologia“ și cu profesorii de preparandia pentru studiile laterali. Mai remasese profesur'a de Caligrafia, care se oferí clericulu Solomonu Luminosu și catedr'a pentru „Higien'a și chemi'a“ și nu demultu se oferí și acést'a D. Dr. G. Vui'a. Cetindu in „Biserica și Scol'a“ Nr. 8. din 19 fauru a. c. articolulu D. Dr. Vui'a intitulatu: „Studiulu Higieniei la institutulu romanescu pedagogicu-teologicu din Aradu“ și privindu acestu articulu că program'a numitulu Domnu profesoru, m'am umplutu de bucuria vedindu, că in mai buna mana nu a potutu deveni aceea catedra a Higieniei și chemiei, decatu in man'a D. Dr. Vui'a. Speru dara, ba sum convinsu, că instruindu-se tenerimea nóstra din institutulu pedagogicu-teolo-

gicu din Aradu in aceste ramuri ale sciintieloru naturali si facându-si ea unu studiu rationabile din ele, cari cu nimicu nu suntu mai grele, cá alte studia, voru poté multu folosi omenimei avendu cá preoti si invetiatori cariera deschisa si ocaziune multifarie a latî frumósele si sustienatóriele de sanetate principia higienice, avendu 'naintea ochiloru, cá e mai usioru a sustiené sanetatea, decâtu perduta odata a o recascigá éراس. Institutulu nostru dara se bucura astadi cá nici unulu altulu de acést'a cathedra multu-folositória si fia-mi ertatu a díce: absolutu necesaria, si inca in man'a unui profesorú, care cunósce datinele, plecarile, virtutile si vitiele poporului nostru. — Cá tinerii nostri talentati, cari din caus'a seraciei, nu suntu norocosi a poté frecventá alte scoli mai inalte si agonisindu-si sciintiele necesari se devina membri utili ai societatii omenesci, ai statului, besericeii si natiunei, se-si póta desvoltá talentele sale barem pe cariera pedagogica si se se inmultiasca numerulu pedagogiloru, care in anii mai de pre urma scadiuse tare multu spre daun'a invetiamentului, a ingrijitu acestu bunu parinte, cá ei se capete in edificiuu preparandialu de mai 'nainte cortelu si cevasi pane, éra acuma si fertura, si cá unii, cari nu ar' incapé in alumneulu acest'a improvisionatu, cevasi ajutorie banali.

Sub conducerea dara a Présantiei S'ale D. Episcopu *Joanu Metianu*, sub svafulu consiliu alu celoru doi veterani profesori, sub energi'a cestoru tineri plini de viétia si iubitori de progresu profesori speramu cá institutulu nostru pedagogicu-teologicu din Aradu va prosperá din anu in anu si ne va dá preoti si invetiatori demni de tacm'a loru si propagatori de lumina, la care se ajute Domnedieu!

M i s c e l e.

Este cu potintia, cá prin o dieta strinsa, vegetariana se se redice sterpimea muierii? La intrebarea acést'a raspunde unu fisiiatru iscusitu: Déca o muiere tinera, sanetósa dupa drépta escutat'a impreunare sexuala de mai multe ori in decursulu unoru ani, nu ar' daruí barbatului seu unu copilasiu sanetosu, acést'a inca nu e dovada, cumca ea ar' fi stérpa, ca adeca ovariuulu ei ar' fi inaptu, cà-ci la ea póte fi totu normalu si prepusulu póte cadé pe barbatu, ca adeca seminti'a lui nu ar' avé potere aprindiatória; in astfelu de casu fresce cà nu ajuta neci faimosulu isvoru de feciori in Ems — nici Bazeiasiuulu nostru — nici unu vegetarianismu de 10 ani, ci aci trebue luatú barbatulu in cura. Abstragandu dara dela astfelu de casuri si luandu in vedere numai

aceļu casu, unde atatu la barbatu câtu si la muiere este aparatulu genitalu bene intocmitu, aci ne invetia esperinti'a cã mancarea de carne abundanta nici de-cum nu dã mai mare binecuventare copîloru, ci acést'a din contra se afla tocmai acolo, unde ól'a cu carne fierbe forte raru pentru cã nu o are. Suntu familii, unde unu barbatielu cu o singura nu pré robusta muiere, a produsu cãte unu ducinu si mai bine de copîi, cari toti au remasu in viatia, au crescutu si s'au invertosiatu, macaru cã ei póte numai la cãte o serbatóre au gustatu pucinica carne. In Chin'a formica de copîi tocmai in urmarea dietei fora carne. Dar' ce se dîcemu despre romanii nostri, cari pre langa mamaliga déca vreti cu terciu ori fora terciu producu copîi in abundantia. In catu dara o dieta strinsa, vegetariana contribue a sustiené functiunile organeloru digestionali si preparatórie de sange in actiune normala, trebue cã se lucre favoritoriu si in functiunile celoralalte organe. Dreptu aceea, cei ce au trebuintia ieie aminte despre acestea.

In anulu trecutu s'au avisatu din nou oficiolatele englese, cari suntu indreptatite a impartî oficia medicinali si demnitati medicinali, pe viitoriu a nu mai cautá déca concernintele personalitati suntu de genulu barbatescu ori femeescu. La acestu conclusu a esclamatu profesorulu din Lipsc'a Dr. Reclam: „Prin acést'a este deschisa pórt'a si usi'a la medicasterie — curfusieria“ — cã si candu tóta intiepleptiunea medicésca aru stá in barba. Si cu tóte aceste a fostu o muiere, care pe terenulu higienicu a prestatu tocmai atã'a, câtu ori-care altu medicu barbatescu si adeca domnisiór'a Florence Nigthingale, si vedemu ce prestéza astadi in Rusi'a, Nordameric'a etc. multe dame graduate in doctori de medicina.

„Intrarea unui mascarcicium in vre-o cetate este cu multu mai binevenita, decãtu sosirea a 20 magari incarcati cu medicamente“ — a dîsu marele medicu englesu Sydenham, si unu altu faimosu englesu dice: „totu-dé-un'a, candu ride omulu, elu adauge la viéti'a lui vre-o cateva dile.“

Antonio de Guevara, chronistu si predicatorulu curtii alu regelui Carolu V. († 1545) naréza despre o cura dietetica involuntaria: „Unu nobilu spaniolu avé unu inamicu de mórte, care patimé de podagra si i-se strimbasesa deja manile si piciórele si dupa-ce i succese a-lu prinde, 'lu lapedà in unu turnu si acolo 'lu tienù 3 ani, dându-i pre dí o pane si unu urcioru cu apa. Si candu 'lu eliberà dupa 3 ani, vediù minunea, cã adeca inamiculu lui patimasu de podagra erá deplinu sanetosu, si poté intrebuintiá bine medulariele sale.“

Redactoriu: **Dr. P. Vasiciu.** || Editoru: **N. F. Negrutiu.**

Imprimari'a Diecesei de Gheri'a 1878.